

РОЛЬ КОНКУРЕНЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Становлення сучасної української держави орієнтовано на побудову розвинутої європейської країни з ефективною ринковою економікою, тобто такою, що здатна задовольняти потреби її громадян. Економічні інтереси є досить важливою, разом з тим достатньо вразливою, складовою національної безпеки країни. А отже, забезпечення економічної безпеки держави значною мірою є питанням існування тої чи іншої держави і, відповідно, стає одним з пріоритетів розвитку сучасної держави Україна. На сучасному етапі політичного та соціально-економічного становища України дуже важливим стає цілеспрямована діяльність органів державної влади щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз робіт ряду дослідників-економістів свідчить про існування різних підходів до трактування поняття економічної безпеки. Сутність поняття «економічна безпека» розкривається в роботах таких вчених-економістів, як Л. Абалкін, В. Білоус, В. Геєць, С. Гордієнко, В. Губський, Л. Коковський, М. Камлик, В. Шлемко, І. Бінько та інших. Разом з тим поза увагою дослідників залишилось питання про вплив конкуренції на забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Метою статті є аналіз теоретичних положень та дослідження сутності економічної безпеки, а також визначення ролі конкуренції у забезпеченні економічної безпеки національної економіки України.

Основний Закон держави – Конституція України встановлює загальні засади забезпечення національної безпеки України. Так, зокрема, в ст. 106 Конституції України [1] встановлено, що Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. зі змінами та доповненнями містить таке визначення національної безпеки -

«захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [2].

Отже, за законодавством України національна безпека включає в себе економічну, військову (оборонну), енергетичну, демографічну, геополітичну, екологічну, інформаційну безпеку та ін. Тобто, економічна безпека є однією із складових частин національної безпеки.

Економічна безпека є не просто складовою частиною, а однією з пріоритетніших складових національної безпеки, що обумовлено роллю економіки у життєдіяльності суспільства. Так, економіка є однією з найважливіших сторін такої діяльності, а тому національна безпека держави обов'язково повинна містити надійний захист економіки від різного роду внутрішніх та зовнішніх загроз. Пріоритетне, базисне (основне) місце економічної безпеки в структурі національної безпеки України також

обумовлюється її спрямованістю на підтримку економіки, створення умов для її сталого розвитку, що в кінцевому випадку забезпечує нормальні умови життєдіяльності населення.

В. Білоус визначає економічну безпеку, як надійну захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, і в першу чергу – від прямих та опосередкованих економічних збитків [3, с. 51].

Л. Коковський визначає економічну безпеку, як стан економіки, що здатний запобігати зовнішнім та внутрішнім загрозам та забезпечити сталий соціально-економічний розвиток [4, с. 12].

Таким чином, дані дослідники для трактування сутності економічної безпеки застосовують такий підхід, як ступінь захищеності економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз.

М. Камлик розглядає економічну безпеку, як надійну захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, насамперед – від прямих та опосередкованих економічних збитків; захищеність економічних інтересів держави, суспільства і особистості, з одного боку, та відпрацювання та впровадження оптимальної соціально орієнтованої економічної політики, з іншого [5, с. 39-44]. В. Савін визначає економічну безпеку національної економіки як систему захисту життєво важливих інтересів країни [6, с. 14]. Тобто, дані вчені в основі визначення досліджуваного поняття вбачають захищеність національних інтересів.

Наступна група дослідників при визначенні сутності економічної безпеки роблять акцент на стійкості національної економіки та здатності до її саморозвитку. Так, на думку Л. Абалкіна економічна безпека являє собою «сукупність умов та чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, спроможність до постійного оновлення та саморозвитку. Стан економічної системи, що дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно та вирішувати соціальні завдання і в

якому держава має можливість виробляти й проводити в життя незалежну економічну політику» [7, с. 5].

Я. Жаліло розуміє економічну безпеку, як «здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізувальній дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [8, с. 12].

Таким чином, на думку даних дослідників здатність до саморозвитку і прогресу є однією з основних складових частин економічної безпеки.

Ми вважаємо, що на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, визначення поняття економічної безпеки має бути сформоване на основі синтезу (комбінації) двох вищеназваних підходів, тобто враховувати і ступінь захищеності від загроз національній економіці, разом з тим містити аргументи щодо забезпечення економічного розвитку національної економіки.

Такий підхід до трактування поняття «економічної безпеки» знаходимо в роботах Б. Губського та В. Мунтіяна. В. Мунтіян, зокрема, визначає економічну безпеку, як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам [9]. А Б. Губський розглядає економічну безпеку, як спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій [10].

Таким чином, оскільки поняття «економічна безпека» є відносно новим для національної економічної науки, то відповідно і його трактування в значній мірі залежить від підходів до розуміння цього поняття. Аналіз визначень даного поняття в економічних дослідженнях дозволяє дійти

висновку, що є три концептуальних підходи до розуміння сутності економічної безпеки:

- за першим підходом – умовно його можна визначити, як «закритий», економічна безпека трактується з позицій збереження та захисту національного економічного потенціалу від різного роду загроз;

- за другим підходом, який умовно можна назвати «відкритим», акцент робиться на прогресивний соціально-економічний розвиток країни та ефективну взаємодію національної економіки із світовою економічною системою;

- за третім підходом, який можна визначити, як комплексний, економічну безпеку можна визначити, як захищеність національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, спроможність до постійного оновлення та саморозвитку.

Для забезпечення стану захищеності національної економіки від різного роду загроз одним із основних завдань (тобто кроків на шляху досягнення кінцевої мети – економічної безпеки національної економіки) є формування ефективного конкурентного середовища.

Найбільш ефективною є децентралізована, «вільна», ринкова економіка, яка характеризується гнучкістю та адаптивністю до різних умов. До найважливішої умови розвитку ринкової економіки належить наявність КОНКУРЕНЦІЇ, яка представляє собою джерело внутрішнього розвитку економіки на будь-якому рівні (національному, регіональному і т. д.).

Про механізм впливу конкуренції на стан економіки писав ще А. Сміт [11], який припускав, що конкуренція – є невидимою рушійною силою в економіці. На думку А. Сміта, кожен прагне до власної вигоди і в цьому його направляє невидима рука провидіння. Це і є конкуренція. Сміт характеризував конкуренцію довгостроковими тенденціями, які завжди дотримуються, незважаючи на короткострокові відхилення. Конкуренція – принцип самоорганізації економіки, якому притаманна певна доля ризику.

В Основному законі держави - Конституції України - [1] проголошується конституційний обов'язок держави бути гарантом захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та визначано принцип вільної конкуренції, при цьому наголошується на неприпустимості недобросовісних конкурентних дій в економічній діяльності. Тобто йдеться про державні гарантії розвитку саме добросовісної та правомірної конкуренції, яка спрямована на встановлення таких правил у конкуренції, які б відповідали правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Конкуренція є тим механізмом, що спонукає підприємців до ефективних дій на ринку, таким чином примушуючи їх пропонувати споживачам більш різноманітний асортимент товарів і послуг по більш низьких цінах і кращої якості. Також правомірна, добросовісна конкуренція спонукає підприємців активно впроваджувати інновації, удосконалювати технології і раціонально використовувати обмежені ресурси. Що в підсумку призводить до росту добробуту споживачів, зниження цін на традиційні види продукції і послуг.

Отже, в умовах ринкової економіки в основі стабільного економічного розвитку країни лежить створення і розвиток системи добросовісної конкуренції.

У той же час для будь-якого суб'єкта господарювання притаманне прагнення до монополії, до витіснення конкурента з ринку, до розширення сфери своєї діяльності. Набуваючи і посилюючи ринкову владу, підприємці прагнуть встановити контроль над цінами і чинниками, що визначають діяльність підприємства на ринку. Таким чином обмежується конкуренція, що істотно спотворює дію ринкових сил, призводить до нераціонального розподілу суспільних ресурсів, негативно позначається на господарській діяльності всіх учасників ринку і добробуту суспільства. І в кінцевому підсумку створює реальні внутрішні загрози національній економічній безпеці.

Таким чином, можна зробити висновок, що конкуренція – є одним з найважливіших чиників стабільного розвитку національної економіки, а, як ми зазначали раніше, такий розвиток – є важливою складовою забезпечення економічної безпеки. Тобто, економіка, яка базується на механізмах вільної ринкової конкуренції, в значній мірі здатна до саморозвитку і прогресу і, відповідно, стає спроможною протистояти різного роду зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254-К // Відомості Верховної Ради України (ВВР), - 1996. - № 30. – С. 141.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), - 2003. - № 39. – С. 351.
3. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2002.
4. Коковський Л. О. Географічний вимір економічної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / Л. О. Коковський. – 2008. - 18 с.
5. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: [навч. посібник] / М. І. Камлик. – К.: Атика, 2005. – 432 с.
6. Савин В. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14–16.
7. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их поражение / Леонид Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.
8. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я. А. Жаліло // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 12–16.
9. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.

10. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 121 с.
11. Антология экономической классики. Предисловие И. А. Стоярова. – М.: МП «Эконов», «Ключ», 1993. – 475 с.